

Euskal Herriko Iurralde gatazka luzea. Europako aukera

JULEN ZABALO
JEAN PIERRE MASSIAS

Geografian doktorea eta EHUKo irakaslea
Zuzenbide Publikoan doktorea eta
Clermont Ferrandeko Unibertsitateko irakaslea

Euskal Herriak Espainia eta Frantziarekin duen nazio gatazka luzeari irtenbidea emateko, hainbat aukera teoriko aztertu ditu euskal nazionalismoak. Horietako bat Europarena da, batzuetan arreta handiz jarraitu dena, eta besteetan, al-diz, erdi ahaztua erdi —nahita— baztertua geratu dena.

Izan ere, orduko giro baikorrak eraginik, Europa federal bat herri eta nazio guztien irtenbide egokitzat jo zen 50 eta 60ko hamarkadetan, II. Mundu Gerra osteko senidetasunezko harremanetan konfiantza jarririk. Polita eta erakargarria zen ideia, eta maila ideal horretan mantendu zen urte askoan, oraingo Europar Batasunak, 80 eta 90eko hamarkadetan aurreranzko pausoak emanik, Europa batuaren bidea beste bat izango zela frogatu zuen arte, hain zuzen ere. Ordutik hona, oso gutxi entzun izan dugu Europako aukeraz Euskal Herrian, bertan estatuek duten botereaz jakitun. Hala ere, mugimenduak badira arlo honetan, eta saio berritzaileak ere, baina ez dirudi interes gehiegirik dagoenik bide hori urratzeko, iraganeko porrotaz oroituz, agian.

Bide eta aukera hori zertan den aztertu nahi izan dugu unibertsitate mailako ikerketa batean irakasle eta ikerle tal-

de batek. Bakoitza bere esparruan, baina besteen lanei ekarpen interesgarriak eginez, Elena Beloki, Koldo Gorostiaga, Didier Rouget eta lan hau izenpetzen dugunok horretan jardun dugu eta, aipatu gabe ere, denen iritzien printzak agertzen dira aurkezten ari garen lan honetan.

Hasieratik hasi behar zela pentsatuz, orokorretik partikularrera joan nahi izan dugu. Hortaz, lurralde gatazka definitu nahi izan dugu lehenik, eta horrek hartzen du artikulua honetako mamia; ondorengo batean, Europar Batasunean eta bertan aurki litezkeen aukeretan zentratuko gara, aldizkari honetan bertan argitaratzea nahiko genukeen hurrengo artikulua batean, honi jarraipena emateko.

Lurraldea babestuz: subiranotasuna

Botere aukera bat espazio jakin batean inposatzeak lurraldea definitzen du. Jokaera hori animalietako askok erabiltzen du eta, hala eginez, espazio horren gaineko eskusibotasuna adierazi nahi dute. Haien jabeak bezala jardunez, oinarrizko bizi funtzioak ziurtatu nahi dituzte. Gizakiak ere hala egiten du, baina bizi funtzio horiei beste dimentsio espiritual bat eransten die, lurraldeari izaera erabat berria eta desberdina ematen diona.

Dimentsio espiritual hori ez da, ordea, absolutua, denboran eta espazioan aldatzen baita. Zenbait molde politikotan garrantzi txikiagoa dauka, eta saleros daitekeen merkantziatzat hartzen da beste ezer baino gehiago. Antolatzeke beste forma batzuetan, ordea, funtsezko garrantzia hartzen du: hala gertatzen da lehen giza komunitateetan, edo garai modernoagoetan, europar nazio-estatuan. Kasu horietan, lurraldea ia sakralizaturik dago, batez ere nazionalismoaren sorrerak estaldura ideologiko aproposa eskaintzen dionean: herria eta lurraldea, espazio fisikoa eta giza espazioa mami-mamian identifikatzen dira. Taldearen identitatea lurraldeari lotzen zaio.

Lurraldea mugek markatzen dute. Mugen bitartez, boterea non gauzatu nahi den zedarriztatzen da; hori dela eta, mugek

zentzu bikoitza hartzen dute: batetik, zentzu fisikoa, espazioa mugarriztatzekoa, eta bestetik, zentzu sinbolikoa, norberaren espazioa zein den gogorarazten duena. Lurraldeari nolako garrantzia ematen zaion, mugak zuzen zedarritzearen garrantzia erabakigarria izan daiteke. Hau da, probintzia edo herri txiki bat galtzea huskeria izan daiteke inperio batentzat, bai, baina funtsezkoa izan daiteke nazio-estatuak izan nahi duen batasun espiritualari eusteko. Batzuetan, lurralde txikiak galdatzeak ez du planteamendu razional batekin zerikusi handirik (arrazoi militar, estrategiko edo ekonomikoekin, kasu), baina bai har dezakeen dimentsio espiritualarekin; horra hor Gibraltar, espainiarrek eurentzat eskatzen dutena.

Lurraldeaz ari garenean, bada, kontuan hartu behar dugu zein egitura politikoz ari garen. Gaur egun, nazio-estatuak du-gu lurralde antolamendurako forma nagusia, eta nazio-estatuak erabateko jabetza errebindikatzen du bere lurraldean; subiranotasuna errebindikatzen du.

Nazio-estatuak: lurralde murriztu baten gaineko subiranotasun bakarra

Historian zehar politikoki egituratzeko hainbat modu egon dira (inperioa, hiri-estatuak...), eta nazio-estatuak horietako bat da, azken mendeetan arrakasta nabarmena izan duena. Europako Erdi Aroaren hondarrean sortu zen, eta poliki-poliki bestelako politika modu batzuei gailendu zitzaizkien, bereziki inperioaren ideiarekin. Nazio-estatuaren eta inperioaren ezaugarriak kontrajarriak dira hein batean. Inperioan, kanpora begira, lurralde zabala eta barreiatuak ageri ziren, enperadorearen irudipean azaleko lotura bat zutenak. Barrura begira, berriz, batasun inperiala permisiboa izan zen boterearen banaketari dagokionez, eta aginte bakarren pean, oso botere handiko gobernadore partzialak egotea onartzen zen (dukeak, kondeak).

Nazio-estatuak, aitzitik, inperioaren aldean kontrakoa den prozesu bat ekarri du maiz. Nazio-estatuaren helburu nagusi-

sietako bat lurralde integrazioa izan da, aurretik boterea sakabanatu egiten zen bitartean; eta bistakoa denez, horrek txikitu egin du lurraldea, zeina ez baita sekula izan inperioan bezain handia. Ondorioz, boterea multipolarizatu egiten da, zentraltasun inperialaren kontra. Hori dela eta, nazioartean solaskidetza botererik handiena eratzen du nazio-estatuak.

Europar nazio-estatuaren gainbeherarekin, bestalde, horien printzipio guztiak goitik behera jarri ziren zalantzan. Ordura arteko eskala hierarkizatuek (tokikoa, eskualdekoa, nazionala, mundukoa) ordena hori galdu zuten. Alde bate-tik, barnetik bertatik, eskualdeek eta tokiko administrazioek estatuaren zentralismoa salatzen dute; bestetik, kanpotik, es-tatuaz gaindiko erakunde eta tratuek estatuaren jarduera as-katasuna murriztu egiten dute. Nazio-estatu zaharkitua ge-ratzen da hainbat alderdiri dagokionez. Hala ere, esanak esan, arinegi ibiliko ginateke nazio-estatu mundializazio prozesuarekin bateraezina dela ondorioztatuko bagenu.

Baina, nolanahi ere den, Europaren kasuan, lurralde zati-keta agerikoa da, eta hori oztopoa da gaur egungo mundu-ko panoraman garatzeko. Une honetan, Europa batu baten ideia zaharra interesgarri bilakatu da berriro.

Europar Batasuna: subiranotasun partekatua lurralde zabal batean

Europako batasunarena ez da azken urteotan sortutako ideia berria. Aitzitik, bai Karlomagnoen bai Karlos V.aren eta bai hurrenez hurrengo aita santuen xedea Europa batu eta kristaua eraikitzea zen. Inperioaren helburu hori nazio-esta-tua indartzearekin batera desegin zen, baina horrekin ez zen europar ametsa amaitu; ametsa estatu egitura berrira egokitu baino ez zen egin: inperioaren lekuan, Biltzar edo Parlamen-tuak proposatzen ziren estatuetan, hierarkia hegemoniko ba-rik. XIV. mendean dagoeneko bazegoen europar Estatu Ba-tuen ideia bat, Pierre Dubois-ena. Aldizka halako proiektuak sortu ziren, baina XX. mendean, I. Mundu Gerraren ostean,

europar ideala biziberritu egin zen, eta II. Mundu Gerra ostean europar ideia zaharra gorpuzten hasi zen.

Emaitza Europar Batasuna izan zen, hots, gaur egungo estatuez gaindiko integrazio prozesurik aurreratuenena. Baina, gainditu beharreko errealitatea nazio-estatuaren zenez, prozesuak agerikoak izan diren gorabehera eta eztabaidak bizi izan ditu. Gorabehera horiek, sarritan, Europar Batasunaren eta berori osatzen duten estatuen arteko tentsioaren eraginez sortu izan dira, hain zuzen ere, nazio-estatuak gordezen duen esentzietako bat dela medio: subiranotasuna.

Europar proiektu hau abian jarri zenetik berrogeita hamar urte igaro direlarik, kontu hori ez da oraindik argitu. Izan ere, alde batetik, europar batasuna justifikatzeko diskurtso ideologikoa doa; eta bestetik, Europar Batasunaren errealitatea (aginte ekonomiko baten mende diharduen estatuen arteko erakundea dena, alegia). Subiranotasunari buruzko tirabirek islatzen dute bien arteko tentsioa. Batzuetan, teoria eta praktika modu egokian bateratzen dira, baina beste batzuetan, berriz, kontraesanak eta paradoxak azaltzen dira.

Estatuak gabeko herriak: galdatutako subiranotasuna

Inperioen barruan barne boterea sakabanatzeak barne mugape bat baino gehiago agertzea dakar. Mugape bakoitzak pisu bana dauka, baina ahulena eta txikiena denak ere bere botere zatia ziurtatzen du, beti ere inperioaren korroaren onspenarekin. Nazio-estatuaren igoerak, denborarekin, eskualde jakin bat, eta berorren kultura, estatuaren erdigune gisara aukeratzea dakar, eta horren eraginez, beste eskualde batzuk eta bertako kulturak baztertu egiten dira. Nazio-estatuaren aurrerapenak eragindako kaltetuak estaturik gabeko herri nahiz nazioak dira.

Hori guztia prozesu luze batean gertatu zen, nazionalismoa gizartean zabaltzearekin lasterragotu egin zen prozesu batean, XIX. mende bukaeran hasita, kasu honetan. Nazio-

nalismoak aukera berriak eskaini zizkion nazio-estatuari, ordua arte ez zuen kohesio maila lortzeko. Baina aldi berean, erabakigarria izan zen, baita ere, ezarritako nazio-estatuaren nazio gisan aitortpenik izan ez, eta halakotzat hartuak izateko eskatzen zuten hainbat herrirentzat.

Horrela, nazio-estatuak izandako arrakasta ikusita, estaturik gabeko nazioek uste dute nazio-estatu berri bat sortzea dela galdatzen den nazio horren etorkizun kolektiboa ziurtatzeko modurik argiena. Jakina, ezarritako estatuarekin aurrez aurre egiten dute talka, ezarritako estatuak ere lurralde hori bera galdatzen baitu. Honenbestez, lurralde bera alde batek baino gehiagok galdatzen du, eta horrek gatazka baino ezin du ekarri, zeren eta nazio-estatuarentzat ezinezkoa baita bere lurralde zatirik lagatzea. Nazio-estatuarentzat ez dago *garrantzirik gabeko lurralderik*; hori dela eta, akordioa lortzeko aukerak urriak dira. Mugak sakralizatzearen ondorioz, nazio-estatuaren mugak berregituratze-ko edozein ahalegin aurrez aurreko erasotzat jotzen da.

Halako kasuetan gatazka ziurtaturik baitago, estaturik gabeko nazionalismo batek baino gehiagok uste izan zuen EB izan zitekeela erabateko konponbidea, ez bitartekari gisan egin zezakeenagatik, baizik eta gatazkaren funtsa gainditzen zuelakoan. Hau da, nazio-estatuaren subiranotasuna europar egituran urtzen bazen, estaturik gabeko nazioarentzat askoz ere errazagoa izango zen eskubide osoko kideztat aitortua izatea, zeren eta nazio-estatuak bere subiranotasuna babesteko zuen interesa txikitu egingo baitzen. Hori azpimarratzen zuen, dudarik gabe, luzaroan landutako mugarik gabeko Europaren aldeko diskurtsoak.

Baina aldarrikapenak gehiago izan dira gauzatu diren proiektuak baino. Estatu pluraletako —Alemania, Belgika, Italia, Erresuma Batua, Austria eta Espainia— gobernu autonomoek behin baino gehiagotan eskatu dute EBren egituretan izaki autonomo gisa parte hartu ahal izatea, eta Alemanian, Austrian eta Belgikan lortu dute, baina ez da berdin gertatzen beste kasuetan. Orain arte, behintzat, Europar Ba-

tasunak ez dio benetako irtenbiderik eman estaturik gabeko nazioen arazoari eta bai, aldiz, arazoa konplikatu batzuetan.

Egia esanda, munduan ez dago nazio-estaturik bestelako lurralde eskabideei mugak zabaldu dizkienik; aitzitik, estaturen baten lurralde subiranotasuna zelanbait gainditzeko ahalegin orok aurrez aurre egiten du talka estatuak edozein eskabideri ematen dion ezezkoarekin, eta hori dela-eta sekulako desilusia hartu dute behin baino gehiagotan estaturik gabeko eskualdeek.

Lan honen xedeetariko bat, hain justu, estaturik gabeko nazio baten ikuspegitik hurrengo urteotan Europar Batasunean zelako aukerak zabaltzen zaizkion aztertzea da.

Euskal Herriaren mugak

Euskal Herriko lurralde egoera aurkeztea zeregin komple-xua da, baina argigarria izan daiteke euskal lurraldeei lotu-tako espazio administratiboa nola egituratzen den, eta nola-ko muga sistema antolatzen den, aztertzea; eta horren guz-tiaren eragina eta ondorioak egungo egoera politikoan uler-tzen saiatzea. Interesik ezin zaio ukatu gaiari, azken batean Europar dauden lurralde gatazka nabarmenenetakoa baita Euskal Herrikoa, baina ezaguna delakoan, errepikakortzat jo zitekeen arren, gaiaren dimentsio teknikoak ezagutzeak hausnarketarako espazio objektiboa eskaini lezakeela uste dugu, halako gatazka egoeretan objektibotasuna bilatzea era interesgarria izan baitaiteke zenbait tentsio apaltzeko eta baita konpontzeko ere. Ez dugu bilatuko, hortaz, arrazoi «juridikoa» nori dagokion ezartzea, hauxe pentsatzea bai-zik: egungo mugei loturiko zuzenbidea aldi berean proble-matika politikoaren isla eta haiek ulertzeko baliabidea dela.

Gogora dezagun lurralde baten barruan jarduten duen he-rriari nolabaiteko koherentzia atxikitu nahi izaten zaiola, koherentziarako elementuak hainbat izan ahal badira ere (ezagunenak etnia, hizkuntza, historia edo borondatea bera izaten dira, baina gehiago izan daitezke). Hori dela eta, lu-

rralde bateko mugez hitz egitean, harremanetan ipin ditzakegu, batetik, giza talde jakin baten identifikazio elementuak; eta, bestetik, talde berbera bizi den lurraldearen antolakuntza administratiboa. Bien artean koherentzia egotekotan, hipotesi gisa aurrera genezake koherentzia maila zenbat eta handiago izan, orduan eta txikiagoa izango dela gatazka bat pizteko arriskua. Alderantzizko kasuan, berriz, gatazka azaltzearen aldeko faktorea izango da.

Hala ere, hain gai gatazkatsuen sinplifikazio arriskutsuetatik alendu nahian, komenigarria da hainbat faktore kontuan hartzea, auzi honen aniztasuna eta konplexutasuna ageriago utziko baitigute.

Lehenik eta behin, giza talde batek osagai desberdin eta batzuetan kontraesankorrek izan ditzake identifikazio kulturalerako. Gizarte postmodernoez aniztasunaren eta urte eta prozesu askoko gertakari historikoen eragin nabaria daukate, eta oso aurpegi mistoa erakusten dute egun, halako moldez non ezina baita nortasun kultural bakarrak hitz egitea. Konplexutasunaren garaian bizi gara eta, ondorioz, konplexutasun hori kudeatzeko garaian. Benetako auzia, beraz, ondokoa da: gizarteetan dauden nortasun faktore anitzak gai izatea bizikidetzako kolektibo eta indibidualean jarduteko, beste faktoreen ezein dimentsio ukatu edo zalantzan jarri gabe.

Ondoren, mugen arteko fenomenoak aipatu behar da. Elementu hau garrantzitsua da oso, eta mugimendu bikoitzak markaturik dago. Izan ere, subiranotasun estatalaren markoaren adierazgarri gisa euren garrantzi sinbolikoari eutsi behar dioten arren, mugek lurraldeak bereizteko duten gaitasun juridikoa oso erlatiboa da egun. Hala, egun kontzeptu berriak garatzen ari direla ohartzen gara, Europar Batasunaren markoaren barruko mugaz gaindiko lankidetzarena bezalakoa. Kontzeptu horiek hausnarketarako tresna edo baliabide interesgarriak izan daitezke, batez ere lurralde kolektibitateei onartutako ekintzarako gaitasuna gero eta handiago delako.

Zentzu horretan, 2004ko uztailaren 14an Europar Batzordeak «lurralde lankidetzarako europar elkartea sortzeko»

ebazpen proiektuaren berri eman zuen. Horrela, mugaz gaindiko lankidetzarentzako zuzenbide komuna garatzeko borondatea agertu zuen. Garapen hori oso interesgarria da, ondorioak estatuen arteko mugen garrantzian jartzen dituelako, baina baita estatuen barruko mugen auzia (muga erregionalak eta lokalak) benetan eraberritzen duelako ere.

Euskal auziari buruz hitz egiteak, momentu honetan daudden mugak kontuan hartuz, egoera paradoxiko batera eramán gaitzake: ikuspegi juridikotik, Europan badira euskal identitatea onartuta eta —gehiago edo gutxiago— aitortuta duten lurraldeak. Alta, ez dago Euskal Herri osoarentzat lurralde bateraturik. Euskal Herria, estaturik gabeko nazioa ez ezik, administratiboki ere existitzen ez den herria ere bada. Marko horretan, mugak banaketa historikoaren isla argia dira, eta banaketa horri eusteko tresna.

Kasu horretan, nazioarteko eta barruko mugen interakzioak banaketa administratiboa eragiten du. Banaketa horrek euskaldunen lurralde historikoa hainbat entitatetan zatikatzen du, eskumen desberdinekin. Horixe da, hain zuzen, euskal nortasun bateratua aitortzeko eta garatzeko gaurko oztopoa. Euskal nortasunak, gainera, euskal lurralde bateratu baten oinarri eta motor gisa balio lezake. Egungo antolakuntza herri baten eta bere lurralde arteko deskonexioaren adierazpena ere bada —batez ere hori dela esan genezake—, eta horrek nortasun aurkakotasunak sortzen ditu. Aurkakotasun horiek, bestalde, traumatismo biziak eragiten dituzte euskal gizartean. Mugak, aldi berean, (1) banaketa historikoaren isla dira, eta (2) zatiketa horri eusteko erreminta.

Egungo egoera, askotan aztertu bada ere, bi alditan aurkez daiteke.

Euskal Herriko mugak: haustura identitarioaren adierazpen instituzionala

Historikoki Euskal Herritzat hartu den zazpi herrialdeetako lurraldea Frantziaren eta Espainiaren arteko nazioarteko

mugak zatituta dago. Zatiketa horrek —1659ko Pirinioetako Itunaren ondorioa— banaketa hori inposatu du geroztik. Batetik, abertzaleek Ipar Euskal Herria izena ematen dioten aldea, hiru herrialderekin, Frantziako Estatuaren barruan; eta, bestetik, Hego Euskal Herria ematen zaiona, lau herrialderekin, Espainiako Estatuaren barruan.

Ez daukagu hemen haustura horren baldintzei buruzko ikerketa historikoa egiteko asmorik, ezta Nafarroako Erresumaren lehenagoko existentziari buruzkorik ere. Dena den, komeni da entitate estatal desberdinetan izaniko banaketa primario edo fundatzaile horrek Euskal Herrian izan dituen eraginak eta ondorioak nabarmentzea. Kontua ez da herri bat banatzea soilik, herri horren zati bakoitza multzo kultural eta politiko boteretsu eta espezifikotan integratzea baizik, horrela euskal lurraldeko zati bakoitzean gero eta haustura kultural funtsezkoagoak ezartzeko.

Halere, banaketa primario hori are nabarmenagoa da —haren eragina azpimarratu egin behar da— barne mugen jokoaren ondorioz, barne muga horiek euskal lurraldeen banaketa «sekundarioa» osatzen baitute, estatuen barrukoa. Zentzu horretan, Ipar Euskal Herrian euskal lurraldeen nortasunari lurralde horien eta Frantziako Errepublika osatzen dutenen arteko mugarik ezak eragiten dio. Hala, Frantziako Erresumak, antzinako ohituren aplikazioaren ondorioz, euskal berezitasuna maila handi samarrean aitortu izan zuen arren, Errepublikak gaitzetsi egin zuen berezitasun hori batasun legislatiboaren izenean. Hiru euskal herrialdeak Biarnorekin batu, eta lurralde multzo berri batean integratzea (hiriburua Pauen izango zuen Pirinio Atlantikoetako departamendua) Iraultza Frantsesaren ikuspegi bateratzailean kokatu behar da, berezitasun lokalak ordena politiko berria sortuko zuen nazio frantsesa ezartzeko eta antzinako Frantzia betiko hausteko oztopotzat jotzen baitziren.

Ondorioz, Frantzian garatu den aldeari dagokionez, administratiboki ez dago Euskal Herria egituratzen duen entitatetik —eta are gutxiago Euskal Herririk bere horretan, he-

rri bezala—. Gaur egungo egoera, beraz, egituraketa horren ondorio zuzena da, baita haren asimilazio borondatearen ondorio garbia ere. Ez, ordea, Euskal Herriko orduko protagonisten nahia, erabaki hura *cahiers de doléances* zirelakoe-tan idatzitako eskarien kontra hartu baitzen, baita Frantziako Asanblea Nazionalen zenbait diputatuk azaldutako iritzien kontra ere. Hainbat erakunde eta egiturak XIX. eta XX. mendeetan aldizka egindako eskaerak gorabehera, eraketa mota hori ez zen aurrerantzean berriz aztertu.

Hego Euskal Herriak ere hainbat ezaugarri konplexu ditu, 1659. urteko banaketa *primarioak* izandako eragina gaintitu eta larriagotu egiten dutenak. Frankismoa desagertu eta egungo ordena juridikoa indarrean ezarri zenetik, euskal lurraldea lau probintzian eta bi eskualde autonomotan (Euskal Autonomia Erkidegoa eta Nafarroako Foru Erkidegoa) banatu zen. Banaketa hori 1978ko Konstituzioan eta Autonomia Estatutu banatan oinarritua da, eta fenomeno kontraesankorren sorburua izan da. Izan ere, lau herrialdeak arrazoi historiko eta kulturei jarraiki mugaturik agertzen badira ere, bi autonomia erkidegoen artean eragindako zatiketa eragozpen benetan garrantzitsua da Espainiako Erresuman euskal nortasuna aitortzeko.

Beraz, zatiketa bat dago historikoki euskal nortasunari lotuak izan diren bi lurralde blokeen artean. Trantsizio espainiarretik ondorioztatu den egoera paradoxikoa da, gutxienean: izan ere, EAE sortzeak euskal nortasunaren aitortza dakar berarekin, baina nortasun horren adierazpenetik haren osagai historiko bat errotik ateratzen du. Horrela, esan dezakegu banaketa sekundarioak banaketa primarioak betikotzeko tresna eraginkorrak direla.

Euskal Herriko mugak: haustura identitarioan sakontzeko tresna

Egungo egoeran, zenbait deskonexio agertzen dira euskal lurraldea eta euskal nazioa egituratzen dituzten parametro

objektiboen artean. Maila horretan, merezi du hiru parametro bereiztea.

Lehen deskonexioa: euskal lurraldeetako muga historikoen eta egungo muga administratiboen egituraren artekoa. Deskonexio hori askoz erabakigarriagoa da eskualde euskaldunen eta muga administratiboen arteko erlazioari dagokionez. Zentzu horretan, euskal hiztunen eskualdea euskal lurraldearen erdi aldera kokatzen da, eta inguruan kontaktu eskualde bat ezartzen da. Harago, Espainia eta Frantziaren hizkuntzak euskara ordezkatzan duten eskualdeak daude. Lurraldeak bi estaturen artean zatitzean, eta euskararekin batera beste hizkuntza batzuk sartzean, zalantzan jarri zen adierazpen linguistiko baten eskualdeen eta probintzietako mugen arteko egokitzapen erlatiboa. Mugen berregituraketa horren lehen eragina Euskal Herriko lurralde eta hizkuntza koherentzia zalantzan jartzea izan da. Ardatz nagusi linguistikoa —eta, beraz, kulturala— oso ahulduta dago, eta euskararen erabileraren bidez elkarrekin harremanetan dauden taldeak banaturik daude, eta testuinguru politiko eta kultural oso desberdinetan kokaturik. Mugak berriro banatzea nortasun gatazkaren sorburuan dago hemen, banaketa elementuek hiru giza talde horien konbergentzia elementuak (euskararen erabilera) aldatu eta desorekatu dituztelako.

Nabarmendu beharra dago mugen eta bereizketen natura proportzionala zaiola haustura elementuen intentsitateari. Ipar Euskal Herriko hiru probintzia Erresuman eta gero Errepublikan Frantsesean integratzeak banaketa hirukoitza (linguistikoa, historiko-kulturala eta politiko-administratiboa) ezartzera jo zuen. Banaketa hori 1979an Nafarroa Hego Euskal Herriko beste lurraldeetatik bereizi zuena baino biziagoa izan zen. Konbergentzia kulturalaren eta haustura politikoa-ren elementuen arteko «nortasun» gatazka hori garrantzitsuagoa da, mugatu egiten baitu herritarrek euren nortasun euskaldunean oinarrituta duten adierazpen gaitasun globala.

Ez dago Euskal Herririk lurralde administratibo gisa, euskararen erabileran txertatutako nortasun batekin. Lurralde

mugatuagoak baino ez daude, non herritar batzuk, proportzio aldakorrean, euskal nortasunari lotuta dauden. Nafarroan euskararen erabileraren kasua dugu egoera horren adibide argia. Lege batek, 1986ko Euskararen Foru Legeak, hiru eskualde zehazten ditu bizitza publikoan egiten den euskararen erabileraren arabera. Zentzu horretan, udalerrri guztiak hiru multzotan banatzen ditu. Hala, 272 udalerrietako 61 eskualde euskaldunean daude; bertan, gaztelaniak eta euskarak koofizialtasun estatusa dute. 50 udalerrri eskualde mistoan daude kokaturik, eta bertan zerbitzu elebidunak aurreikusiten dira euskaldunentzat. Gaztelaniazko eskualdean 161 udalerrri daude, eta han hizkuntza hori baizik ez da ofiziala.

Bigarren deskonexioa: Ipar Euskal Herriko egoera eta Nafarroakoa nahiko konparagarriak dira, gizarte eta administrazio testuinguru desberdinetan kokatuak badira ere. Izan ere, Ipar Euskal Herriko hiru herrialdeak lurralde zabalago batean integratuta daude eta lur eremu horretako herritar kopurua, guztira, Lapurdiko, Zuberoako eta Nafarroa Behereko kopurua halako bi baino gehiago da. Nafarroa Garaia Hego Euskal Herriko gainerako beste probintzietatik bereizteak bertako eskualde euskaldunen baztertzea eragin du lurraldeko herritar kopuruari edo azalerari dagokienez. Euskaldunak, lau herrialdeak kontuan harturik erdigunea osatzen duten taldea izaki, gutxiengo bihurtzen dira mugen birdefinizioaren ondorioz. «Gutxiengo bihurtze» horrek entitate horietako agintarien diskurtso ofizialari zein ezarritako hizkuntza-politikei eragiten die.

Hirugarren deskonexioa: mugen berregituraketaren garrantziaren azken agerpen bat sorrarazitako fenomenoaren areagotzean datza. Hasieran, ezarritako desberdintasun politiko eta administratiboak xumeak badira ere, denborarekin areagotu egiten dira, eta joera hori mantenduko da beti. Desberdintasun hori handia da Ipar Euskal Herrian, bertako hiru probintziak, hegoaldekoak ez bezala, inolako autonomia administratiborik gabe baitaude, ez baitute osotasunean zuzenbide publikoko nortasun moralik, hori departamen-

duei eta eskualdeei baizik ez baitzaie aitortzen. Egoera horretan, Hego Euskal Herriko euskaldunen aldean ageriko desorekaz gain, beste desoreka bat ondorioztatzen da: «erabaki» desoreka, erabakiak hartzeko moduari dagokiona, euskal lurraldeei eragingo dieten erabaki garrantzitsuenak Pauen hartuko baitira (Pirinio Atlantikoetako Kontseilu Nagusian) edo Bordelen (Akitaniako Eskualdean). Erabakigunearen eta nortasun kulturalaren arteko distortsio hori onartu egin da, inplizituki onartu ere, Frantziako Errepublikaren markoan, egitura espezifikoak sortu baitira antolakuntza mota horrek eragiten dituen ondorioak murrizteko asmoz.

Euskaldunak gutxiengo dira beraiei dagozkien erabakiak hartzeko prozesuan; areago, dagokien erakundeak azalartzen dituen kontuek eta ematen dizkien erantzunek ez dituzte kontuan hartzen Euskal Herria eta bere nortasun dimentsioa, batez ere erakunde horren distantzia geografiko eta kulturalagatik.

Horrela, euskal lurraldea bi estatutan eta estatu bakoitzean zenbait entitate administratibotan zatituta egoteak ondorio garrantzitsuak dakartza, bai maila primarioan (muga estatuetan), bai maila sekundarioan (estatuaren barruko mugetan). Eta mugak, barrukoa zein kanpokoa izan, areagotu egiten du nortasun hausturaren eragina.

Beraz, euskal lurraldeen muga-egitura ezin da gatazka konpontzeko ezein saiotik bereizi. Zentzu horretan, muga administratiboek bi estatuen arteko banaketaren ondorioak areagotu eta garatu ere egin dituztela esan daitekeen arren, era berean esan dezakegu mugak berregituratzeak gatazka-aren konponbidearen hasiera ekar lezakeela. Hain zuzen, estatu mugak araubide juridiko berezi baten azpian daude gaur egun. Muga horien balio sinbolikoa, orain arte ukiezi-na, zalantzan jarria da, edo gainditua da mugaz gaindiko hitzarmenen mekanismoaren bidez, edo zenbait estatuk osatutako blokeak eratzearen ideia-aren bidez, bloke supraestatal horiek nortasun komuna batzeko aukera emango bailukete. Hala ere, konponbide horiek aurreikusteko, beharrezkoa da

aldi berean egitura juridikoki zehaztua izatea. Egitura horrek koherentea izan beharko luke ikuspegi administratibotik mugako bi aldeekin. Zentzu horretan, 1659ko zatiketak eragindako ondorioetako batzuk motel litezke. Maila horretan, interesgarria da mugak gainditzeko estrategia bati buruzko hausnarketa egitea. Horren helburua, hasiera batean, mugen existentziak sortutako ondorio desorekatzaileak arintzen saiatzea izango litzateke, mugak desagertzearen auzi konplexuari derrigorrean heldu beharrik izan gabe. Barruko mugak berregituratzea, bai alde frantsesean, bai alde espainiarrean, gatazka konpontzea lortzeko neurri gisa ageri da lehen kolpe batean. Egun, ezinezkoa dirudi bi estatuen artean euskal lurraldea zatitu izanaren ondorioz piztu den gatazka konpontzeari buruzko hipotesi sinesgarriak aurre-ratzeak, alde aurretik euskal lurralde horren barne berregituraketa gauzatzeko hipotesiak aztertzen ez badira.

Hala ere, jakin beharko genuke, lehenik, banaketa horrek inoiz gatazkarik, eta zein mailatakoa, sortu duen. Ondoren ekingo diogu gai horri.

Euskal gatazka: izaera eta konponbideak

Ez dago guztien adostasunik euskal gatazka delakoaren sorburua zehazteko tenorean. Gatazka luzea da. Batzuen iritziz, sustrai historikoak ditu; beste batzuen ustez, aldiz, estrategia politiko jakin baten tresna besterik ez da, euskal nazionalismoaren estrategia, hain zuzen. Pribilegio bat ezartzeko saioa batzuen ustez; estatuaren itxikeriaren froga, besteren iritziz. Kritikak etengabeak dira, norabide guztietakoak, baina konponbidea bilatzeko saioak, urriak.

Gatazka historikoa

Historia elementu iraunkorra izan da euskal herrialdeen eta Espainiar eta Frantses Estatuaren arteko erlazioari buruzko eztabaidan. Nazionalismoa sortzearekin batera eztabaida hori

politika nazionalistaren argudioen ardatzetako bat izan baino lehen ere, polemika historikoa sortu zen euskal probintzien eta Gaztelako koroaren arteko erlazio juridiko-politikoaren izaerari buruz. Polemika horretan, euskal erakundeek behinola-ko iragan batera jo zuten euren sorburua ezartzeko, Gaztelako koroaren aurreko garaietara. Gaztelako koroaren ustez, al-diz, euskal erakundeak errege boterearen ondorio ziren. Oso eztabaida luzea da, bi aldeek sustatua, eta euren arteko erlazioa tarteka zaila izango dela iragartzen digu.

Hain zuzen ere, une jakin batzuetan okerrera egin zuen erlazio horrek. Aldian-aldian eraso, istilu eta errebolta batzuk gertatzen ziren, eta horiek eragina izan zuten erlazioen konplexutasunean. Gertaera esanguratsuena, zalantzarik gabe, Gaztelako koroak Nafarroako koroa anexionatzea izan zen, XVI. mendean. Une horretan, Nafarroan Gaztelaren aldeko talde bat bazegoen, eta nafarren aldeko beste bat. Azken hori izan zen galtzailea, eta konkistaren ondorioz laidotua. Hurrengo mendeetan hainbat motibok eragindako errebolta sozial batzuek auzitan jarri zuten botere instituzionala eta batzuetan, argi eta garbi, botere zentrala bera.

Gatazka horiek guztiak geroko beste gatazka batzuen oinarri izan ziren neurri batean, eta, bereziki, Espainiar eta Frantses Estatuaren aurrean diferentziak nabarmentzeko balio izan zioten euskal nazionalismoaren teorizazioari XX. mendetik aurrera. Edonola ere, XVIII. mendearen amaieratik gertatu ziren azken gatazka horiek izaera kolektibo handiagoa izan zuten. Garaituen oroimenean iraun zuten, eta altxamendu nazionalistaren haztegia izan ziren XX. mendean.

Alde batetik, Iraultza Frantsesari buruz ari gara. Berehala ezabatu zituen (1789ko abuztuan) iraultza aurreko erakundeak, eta berdindu egin zituen gobernu mota lokalak. Berehalakoak izan ziren neurri horien kontrako euskal protestak eta berezko euskal erakundeak aitortzeko eskaerak, baina arrakastarik gabekoak beti. Beste garai gatazkatu nabarmena Gerra Karlistetako izan zen, Hego Euskal Herrian. Gerra horiek, orokorrean, hiria eta baserria jarri zituzten au-

urrez aurre: hirietako noblezia eta burgesia baserritarren aurka; XIX. mendeko liberalismo uniformatzailea antzinako gobernu moten kontra. Karlisten porrotak mugimendu zabal-zabala piztu zuen hainbat mailatan, foruak aldarrikatze-ko. Foru horiek betiko kendu zirenekoa euskal historiako unerik goibelenetakotzat jo zuen garaiko literaturak. Azkenik, Hego Euskal Herrian ere, hirugarren gertakari historiko erabakigarri bat izan zen: Francoren altxamendu militarra, ondorengo gerra, errepresio eta berrogei urteko diktadurarekin. Bizkaiari eta Gipuzkoari «probintzia traidore» izatea publikoki leporatu izana Euskal Herriaren eta Estatuaren arteko liskarraren adierazgarri ezin argiagoa dugu.

Hemendik guztitik, argi esan dezakegu euskal aldea, bate-tik, eta Espainiakoa eta Frantziakoa, bestetik, aurrez aurre jarri dituen hainbat gatazka izan dela gurean historikoki, baina ezin baieztatu dezakegu, ordea, gatazka horiek beti logika nazional iraunkor bati erantzun diotenenik. XVII. mendetik XIX. mendea arteko gizarte matxinadak Europan bizi zen ondoez zikloan koka daitezke. Beste alde batetik, foruen inguruan izandako eztabaida eta polemika historikoek ondoeza islatzen dute, baina lurralde entitateen artekoa. Azkenik, XVIII. eta XIX. mendeetako hainbat gertaera bai jo genitza-keela enfrentamendutzat. Gertaera horiek euskal teorizazio nazionalistaren oinarria izango dira XX. mendez geroztik.

Gatazka nazionala: borroka historikoa eta linguistikoa

Aipatu ditugun datu historikoetako batzuk berrinterpretatu egin ziren XIX. mendearen bukaeratik aurrera, Sabin Aranaren eskutik euskal nazionalismoa agertzearekin batera. Horrekin ez dugu adierazi nahi interpretazio nazionalista hori ezerezetik sortu zenik, jakina. Izan ere, euskal nazionalismoaren sortzea bera ezin uler bailiteke gatazka historikoari erreparatu gabe. Eta gatazka hori, neurri batean edo bestean, euskal lurralde guztietan aurki dezakegu.

Hala ere, euskal nazionalismoa agertzeak material historiko horren berrinterpretazioa ekarri zuen berarekin, nazionalismo guztiek egiten duten bezalaxe. Horrek azaltzen du gatazka historikoa zena bereziki Bizkaiko eta Gipuzkoako probintzietan areagotu izana; hau da, euskal nazionalismoa lasterren indartu zen lurraldeetan areagotu zen gatazka. Era horretara, gatazka politikoari buruzko literaturaren zati handi batek bi probintzia horiei egiten die aipamen, bereziki; ugariak dira Nafarroari buruzko aipamenak ere, haren iraganagatik; eta gainerako lau lurraldeei buruzkoak, azkenik, askoz gutxiago dira. Gatazkaren karakterizazioak berebiziko garrantzia hartu zuen Ipar Euskal Herrian. Hor ere probetxuzko material historikoa dugu eskura, baina euskal nazionalismoaren garapen berantiarrak berandutu egin du haren erabilera. Horretan eragina izan dute, noski, probintzia horietan duela gutxi arte izandako garapen industrial eskasak eta ondorioz sortutako emigrazioak. Horretaz gain, zer esanik ez, nazionalismo frantsesak lurraldea homogeneizatzearen bultzatutako ekintza eraginkorra ere egon da. Badira gutxienez bi faktore Frantziako batasuna sustatzen indar handia izan dutenak eta, ondorioz, beste nazionalismo batzuk agertzea eragotzi dutenak: derrigorrezko hezkuntza publikoaren eragina, batetik; eta mende bat baino denbora laburragoan hainbat gerratan (nazioartekoak edo kolonialak, horietako batzuk proportzio handikoak) parte hartu izanak emaniko kohesio nazionala, bestetik.

Bizkaian eta Gipuzkoan, ordea, azkarra eta erabatekoa izan zen aldaketa. Beste edozein nazionalismok bezala, euskal nazionalismoak garapen eta porrot militarretan, erakunde historikoetan, herri matxinadetan eta abarretan oinarrituta eraiki zuen euskal herriaren epika. Hori guztia testuinguru jakin batean kokatu zen berriro, iraganeko lurralde batasuna islatzeko asmoz, etorkizunean segida izan zezan. Ageriko xede horrekin, euskal nazionalismoak hainbat material izan zituen gatazka historikoaren bertsio ofiziala lantzeko: Gaztelako koroak Nafarroa anexionatu izana, XVII. mendetik XIX.

mendera arteko gizarte matxinadak, Iraultza Frantsesaren ondoren euskal erakundeak galdu izana, Gerra Karlistak, Foruak kendu izana eta Espainiako Gerra Zibila.

Hori bi korronte nagusiren bidez egin zen: hasierako nazionalismoan gailendu zenaren arabera, Nafarroako Erresumak eta gainerako euskal lurraldeek erakunde eta lege propioak izan bide zituzten, baina Espainiako eta Frantziako erresumetan sarturik amaitu zuten, hainbat bide zirela medio (komententziatzko itunak, monarkia ezkontzak...). Beste korronte nazionalista berriago batek egindako interpretazioaren arabera, ordea, datu horiek Espainiak nafar erakundeen borondatea bortxatu izanaren frogaz ezin argiagoa dira. Interpretazio berri horrek konkistatzen josten du euskal lurraldeak Espainian batu izana.

Bi interpretazioen planteamenduak guztiz aurkakoak diren arren, azken batean helburu bera bilatzen dute: Euskal Herriak estatu independente izateko duen eskubidea aldarrikatzea, modu batera edo bestera ulertuta, iraganean independente izan da eta. Lehen kasuan argudiatzen denez, batasuna komententziatzkoa izanik eta independentzia egoeratik abiatu-rik, euskal lurraldeek, hala nahi balute, Estatutik banatzea aldarrikatzeko eskubide osoa izango lukete, iraganean ezagutu zuten egoerara itzultzeko. Bigarren kasuak, berriz, Espainiarekiko batasuna inoiz ez dela desiratua izan argudiatzen du, baizik eta bortxaz inposatua izan dela. Horrek justifikatuko luke garaituek euren jatorrizko erakundeak berreskuratzea.

Hala eta guztiz ere, euskal nazionalismoak ez dio historiari bakarrik begiratzen bere diskurtso nazionala lantzeko. Zabalagoa da bere eztabaidagaien esparrua. Eremu anitzetatik etorritako zergatiak bildu ditu Espainiar eta Frantses Estatu-erakundeetako independentea izango den etorkizuna eraiki beharra oinarritzeko. Lehen une batean, arraza edo antropologia faktorea nabarmendu zuen; eta, gero, hizkuntzaren faktorea. Baina, gainera, ekonomiarekin, gizartearekin, politikarekin eta lurraldearekin lotutako arazoak ere gehitu dizkio diskurtsoari.

Gatazkaren izaera, euskal nazionalismoaren lehen teori-zazioaren arabera, euskal izaeraren eta izaera espainiarra-
ren arteko bateraezintasunean zetzan. Izaerak guztiz elka-
rren aurkakoak izanik, euskal lurraldeak Espainiar Estatu-
aren barruan segitzeak kalte besterik ezin ziezaiokeen ekar
Euskal Herriari, arlo guztietara ekarri ere: arrazara, kultura-
ra, ekonomiara, gizartera...

Egun indar handiena duen interpretazioak, aldiz, hizkun-
tzaren faktoreari ematen dio garrantzia. Hau da, euskal hiz-
kuntza benetako atzera-egite prozesuan dago, eta hori, hein
handi batean, Espainiar eta Frantses Estatuak bultzatutako
politika asimilazionistaren ondorioz gertatzen ari da. Erdi-
bideko formulak —non euskal gobernu autonomo edo fe-
deralek euskararen aldeko hizkuntza politikak garatzeko au-
kera izango luketen— ez lirateke eraginkorrak izango, na-
zio-estatuak hizkuntza nazional izendatutako hizkuntzaren
aldeko presioa egiten segituko bailuke. Horrela, erabateko
subiranotasun politikoa izango litzateke euskal hizkuntza-
ren etorkizuna bermatzeko bide bakarra. Euskal Herriaren
independentzia aldarrikatzea euskal nazioaren oinarri den
euskal hizkuntza benetan babestu beharrak azalduko luke,
beste arrazoi batzuen artean. Ipar Euskal Herrian berandua-
go garatu da euskal nazionalismoa eta, horregatik, teoriza-
zio linguistikotik edan du gehienbat. Gainera, euskara zinez
ari da atzera egiten bertan. Horrek guztiak Ipar Euskal He-
rrian nazionalismo kulturalagoa izatearen irudipena ema-
ten du. Hala ere, nazionalismoek euren diskurtsoa ustiatze-
ko erabiltzen dituzten bide anitzetako bat baizik ez da.

Hizkuntza edo historia ez dira euskal nazionalismoak era-
bilitako argudio bakarrak. Horiekin batera, euskal nazionalis-
tentzat pisuzkoak diren beste arrazoi batzuk ere badaude, in-
dar handiz finkatuak, gainera. Arrazoi ekonomikoek —eus-
kal aberastasunak alde egitea sailhesteko— edo arrazoi nazio-
nal edo sentimentalek —kirol selekzioak edo euskal lurralde
guztiak baturik ikusi nahia— azaltzen digute gatazka honen
iraupena.

Espainiar eta Frantziar Estatuak euskal gatazkaren aurrean: pribilegioaren teoria

Honaino, gatazka azaltzeko euskal arrazoiak adierazi ditugu. Arrazoi historikoengatik zein euskal nazionalismoaren diskurtsoa lantzeko moduagatik, kontua da gatazka politiko bati buruz hitz egin dezakegula. Gatazka horrek Euskal Herriak Espainiarekin eta Frantziarekin —kokatuta dagoen estatuekin, alegia— dituen harremanei eragiten die. Orain, bi estatu horiek gertakari hauen aurrean zer jarrera izan duten ikusi behar dugu.

Hasieran, estatu bi horiek ukatu egin dute gatazka dagoela, erabat ukatu ere, dela alde batera utziz, dela hari legitimazioa kenduz. Horretarako, argudio sorta zabala erabili dute; euskal eskariak Estatuak inondik inora ezin onar zitzakeen pribilegioak zirela argudiatuz, batez ere.

Euskal gatazkari buruzko literaturan gehien jorratu den gaietako bat euskal eskarien izaerari buruzko eztabaida da; hots, pribilegioak diren edo ez. Bi kasuetan, nabaria izan da Espainiako eta Frantziako nazionalismoen jarrera erasotzailea, estatua izateak duen eragin handia baliatuz. Eztabaidak bi garapen posible ditu: eskaria guztiz ukatzea, halako esku-biderik ez dagoelako eta beste eskualdeei kalte egingo liekeelako; eta eskaria neurri batean onartzea, beste eskualde batzuetara ere hedatuz, baina gero beste eskari batzuk ukatuz, beste eskualdeei kalte egingo liekeelako.

Zalantzarik gabe, lehen jarrera izan da erabiliena. Gaztelaren batasunaren defendatzaileek XVII. mendetik XIX.era arteko idazlanetan argudiatzen zutenez, euskal probintzietako foruak erregearen erregaliaren ondorio izan ziren eta, horregatik, erregearen borondatearen mende egon beharra zuten. Erdi Aroa eta orduko lurralde dispertsioa gaindituta, Gaztelako erresuma berriak batasuna izan behar zuen oinarri, arlo guztietan; lurralde arloan zein arlo juridiko-politikoan.

Iraultza Frantsesaren ondoren, antzinako erakunde eta usadioak mantentzeko ahaleginak nobleziaren pribilegioei

eusteko saiotzat jotzen zituen etengabe mugimendu uniformatzaileak. «Pribilegio» horiek ez omen zuten lekurik herriaren legezko berdintasuna aldarrikatzen zuen Estatuan. Izan ere, aldaketa garrantzitsua gertatu zen mugimendu horien ondorioz: subiranotasuna ez zetzan, harrezkero, erregearengan, herriarengan baizik. Hori zela eta, pribilegio juridiko-politikoak iraingarriak ziren; ez erregearen desioentzat, herri osoaren berdintasunerako baizik. Argudio horretan babestuta, Frantziak ukatu egiten du Euskal Herriaren existentzia bera, erakundetze mota oro ukatzen baitio.

Estatu bateratuaren eta herritar guztien berdintasunaren argudio horrek, egun ere erabiltzen denak, tarte txikia uzten dio gatazkaren konponketari, konpontzen oso zailak diren bi adierazpen egiten dituelako: lehena, Frantziako herritar guztiak frantsesak direla derrigorrean, eta Espainiakoak espainiarrak; eta bigarrena, ezin dela espainiarren edo frantsesen artean alde juridikorik egon.

Erregioen eskubide partikularrei buruzko bigarren jarrera berriagoa da, eta lehenengoaren aldaera dugu. Egungo Espainiako Konstituzioan jasota dago, 1978koan, bertan Espainiak Autonomien Estatutzat jotzen baitu bere burua. Hau da, Espainiako eskualde guztiek, handiak zein txikiak izan, autonomia batekoak behar dute izan. Aitortzen du ez berdintasun txiki bat dagoela autonomia historikoen —lau dira guztira, Euskal Herria barne— eta gainerakoen artean, baina gutxieneko oinarri batzuk ezartzen ditu autonomia guztientzat eta, batez ere, ezein autonomiak gaindi ezin dezakeen muga. Autonomien Estatuak, antolatua dagoen moduan, Espainiako eskualde guztien arteko harmonia bermatuko luke. Autonomia historikoek eskumen gehiago jasotzeko eginiko ahalegin guztiak harmonia horren kontrako eraso dira beraz, eta beste autonomien arbuioa jasotzen dute, galtzaile ikusten dutelako euren burua.

Edonola ere, pribilegioaren teoria oso antzua da hurbiltze formulak bilatzen saiatzeko orduan. Izan ere, nork onartuko luke berak ez dituen pribilegioak besteak izatea? Arlo ju-

ridiko-politikoko lurralde diferentzien kontzepzio hori gaudituz baizik ez daiteke akordiorik lor. Gatazka ulertze-ko modu horrek izan duen nagusitasunak luzatu du, dudarik ez, gatazka hori.

Euskal gatazka eta Espainia eta Frantziako Estatuak: akordio bila

Ohi denez, euskal gatazkan askoz kemen handiagoa xahutu da norberaren jarrerak justifikatzen, konponbideak bilatzen baino. Eta horrek elikatu egin du gatazka. Bide hori foru baskongadoen izaerari buruzko eztabaida historikoan suma dezakegu, aldean aldarrikapenak legezkoak diren edo ez frogatzeko saioretan. Eztabaidak pribilegioaren teoriarekin segitzen du, errepresioarekin, etab. Egon da konponbiderako proposamenik, baina irrealizat jo dituzte askotan. Eta, horien ondoan, egun diren muturreko bi aukerak jarri behar ditugu, horiek ere konponbidea baitira: hots, independentzia edo estatuen tesiaren erabateko garaipena.

Adostasunik gabeko independentzia proposamenak erdibideko beste proposamen batzuk ezinezkoak ziren garaietan azaleratu dira. Horregatik, XX. mendearen hasieran indartu zen proposamen hori, Arana bere mezu nazionalista hedatzen hasi zenean, edo mende horretako 20ko urteetan, Espainian Primo de Riveraren diktadura zegoenean. Garrantzi berezia hartu zuen 1936. eta 1937. urteetan, gerra egoerak euskal lehendakariaren eskuetan armada eta botere handia utzi zituenean artean kontrolpean zituen lurraldeetan, horiek gutxi baziren ere. Urte horietan, independentzia aldarrikatzeko deiak egin ziren, batez ere Jagi-Jagi gazte mugimendu nazionalistaren aldetik. Azkenean, Franco-ren diktaduraren garaian, ugaltu egin ziren independentziaren aldeko deiak. Hasieran, EAJren inguruan, formula batzuk aztertzen ari baitziren II. Mundu Gerran aliatuen garaipen posiblea aprobetxatzeko, eta horrekin batera Franco boteretik botatzeko. Geroago, ETAren eskutik, denbora

batean bide iraultzailea aldarrikatu baitzuen Euskal Herriak independentzia lortzeko. Aldi berean, aurkako ikuspegia ere aipatu beharra dago garai berberetan. Espainiako Estatuari dagokionez, erabateko ukazioa izan zen; Frantziako Estatuak, aldiz, jarrera zuhurragoa izan zuen, batez ere duela gutxi arte, nazionalismoak indar txikiagoa izan duelako bertan.

Muturreko bi jarrera horiek direla eta, begi bistakoa da akordioa ez dela erraza. Euskal Herria eta Espainia zein Frantzia aurrez aurre jartzen dituen gatazkak izaera guztiz politikoa dauka, eta zentzu horretantxe ulertu beharra dago. Hiru aktoreren arteko lurralde borroka da, bi frontetan banatua: euskal nazionalismoak elikatutako euskal ikuspegi baten arabera, Euskal Herriak lurralde egitura independentea osatu beharko luke; nazionalismo frantsesak elikatutako ikuspegi frantses baten arabera, egun Frantziako Estatuarena den Euskal Herriaren zatiak Frantziarena izaten segitu beharko luke; azkenik, nazionalismo espainiarrak elikatutako ikuspegi espainiarraren arabera, egun Espainiarena den Euskal Herriaren zatiak Espainiarena izaten segitu beharko luke.

Beste zailtasun bat, horri guztiari gehitua, euskal nazionalismoak, puntu estrategiko moduan, bere lurralde guztiaren subiranotasun osoa aldarrikatzea da. Hau da, Espainiatik eta Frantziatik bereiztea aldarrikatzen du, eta bere lurraldea politikoki bateratzea. Jokatzen ari diren aktoreak bi beharrezan hiru izateak korapilatu egiten ditu egoera eta konponbideak. Bateratzea eskatzeak galga gisa funtzionatzen du, eta geldiarazi egiten ditu estatuak negoziazio posibleen garai; alde batetik, estatu bakoitzak bere subiranotasuna konprometitu behar ez duela ohartarazten diolako besteari; eta, beste alde batetik, negoziatzeko konponbide posibleek behin-behineko izaera izaten dutelako beti, nazionalismoak bere helburu estrategikoei publikoki uko egin arte.

Egon da, eta oraindik ere bada, erdibideko konponbiderik, zori ezberdinarekin. Euskal departamendu propioa aldarrikapen historikoa izan da, Frantzian departamendu banake-

ta egin zen une berean hasi baitzen. Euskal nazionalismoak deszentralizazio administratiborako ereduak bilatu zituen Espainian 1910eko hamarkadan, eta kemen are handiagoz 1930eko hamarkadan, II. Errepublikaren garaian. Izan ere, 1936ko urrian, gerra betean, Euskal Herriari Autonomia Estatutua onartu zitzaion, nahiz gerrak txikiagotutako lurralde batean izan zen. 1960ko hamarkadaz geroztik, departamenduaren aldeko aldarrikapena indarberritu egin zen Ipar Euskal Herrian, autonomia eskaerekin, edo EBren eremuaren barruan erregio-deszentralizazio proposamenekin batera. Eta 1980ko hamarkadatik aurrera gobernu autonomikoa onartu zen Araba, Bizkaia eta Gipuzkoarentzat, eta beste bat Nafarroa Garaiaentzat. Gainera, Frantziak deszentralizazio ekimenak abiarazi zituen. Nabarmenezkoa da kasu bietan Estatuaren lurralde osoari eragiten zioten proposamenak zirela; hau da, Espainia Autonomia Estatu bihurtu zela eta Frantziak eredu administratibo deszentralizatuago bat hartu zuela. Pribilegio forma oro saihestea zen xedea.

Bada azken urteotan bidea egiten ari den beste proposamen modernoago bat, historian oinarritua bada ere. Proposamen hori autodeterminazio eskubidea da, eta gatazkari eman lekiokkeen edozein konponbideren ardatz gisa agertzen da. Euskal herritarrek erreferendum baten bidez zer lurralde antolaketa hartu nahi duten adieraztean datza, euren iritzia azaltzean. Gatazkak bere horretan irauteak eta aktore politikoen gaitasun ezak protagonismo handiagoa ematen die herritarrei. Hori dela eta, herri bozketaren eskakizuna gero eta indar handiagoa hartzen ari da.

Bada, azkenik, beste aukera bat ere: Europar Batasuna. XX. mendearen erditik aurrera indar handia hartu zuen ideia da, hasiera batean batez ere, batasunaren irudia eraikitzen zen neurrian. EBrentzat egin diren etengabeko erregionalizazio proposamenak dira arazo nazional eta erregionalek europar eremuaren antolakuntza administratibo berri batean izan dezaketen konponbidea. EBren barruko erregioen egitura sendotu ahala, egungo estatuek galdu egingo

lukete boterea, eta horrek erraztu egingo luke euskal gatazkaren konponbidea.

Horretaz guztiaz jardun nahi dugu, hain zuzen ere, hurrengo artikuluan batean.¶